

групи декларуються під видом іншої товарної групи. Заниження обсягів ввозу проводиться за допомогою двоякого заниження митної вартості: як кількості товарів, що перетнули кордон, так і ціни цих товарів. Порушення з погляду характеру оформлюваних документів можуть бути пов'язані з недостовірним відображенням митної вартості у вантажній митній декларації, нерідко оформлення відбувається без видачі ВМД чи супроводжується видачею ВМД із фіктивними номерами, частина вантажів не оформляється зовсім, тобто надходить контрабандним шляхом.

З огляду на це, механізм обліку операцій суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності органами митного контролю повинен забезпечувати:

- обов'язкове одержання офіційних документів на проведення операції;

- достовірне декларування по номенклатурі, кількості і ціні товарів, що перетинають границю.

Впровадження такого механізму сприятиме підвищенню ефективності державного контролю за зовнішньоторговельними операціями, запобіганню порушень митного законодавства з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, саме на основі повної та достовірної облікової інформації існує можливість розробки та здійснення дійових заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки окремого підприємства та держави в цілому. Актуальними задачами подальших наукових досліджень у цьому напрямку є виявлення особливостей кожної з підсистем аналізу та вдосконалення індикаторів економічної безпеки та механізмів її забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шелудько Н.М. Проблема тіньової економіки в Україні // Фінанси України. –2002. –№ 9.

2. Петренко И.Н. Экономическая безопасность России: денежный фактор. –М.: Изд-во «Маркет ДС», 2002. – 240 с.

3. Понікаров В.Д., Кравченко С.С., Теленик С.С. Роль правоохоронних органів у здійсненні економічного контролю // Економіка. Фінанси. Право. –2004. –№ 3.

4. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства // Фінанси України. –1998. –№ 10.

Надійшла до редакції 13.06.2004

КОСИК О.В. РОЛЬ УЧЕТА В ПОВЫШЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ГОСУДАРСТВА

Освещены роль, цели, задачи учета и влияние состояния его организации на разных участках хозяйствования на уровень экономической безопасности государства; приведены основные составляющие учетного механизма улучшения экономической безопасности Украины в современных условиях.

***

КОСИК О.В. THE ROLE OF THE ACCOUNT IN INCREASE OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE AND THE STATE

The purposes, problems, tasks of the account and influence of a condition of its organization on different sites of managing on a level of economic safety of the state are covered a role; the basic improvements of economic safety of Ukraine making the registration mechanism in modern conditions are given.

В.О. ЛУКІН

канд. еком. наук, доц.

Національний університет внутрішніх справ

УДК 338.246.2:35.073.515.3

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА”

Аналізуються загальноприйняті та надане авторське, з позицій системного підходу, визначення поняття “економічна безпека”; визначені функції підрозділів економічної безпеки.

Дослідженню проблем економічної безпеки в останні роки приділяється серйозна увага у нашій країні і країнах СНД. В основі підвищеної уваги до цієї проблеми лежать

необхідність перегляду концепції економічної безпеки, яка викликана як внутрішніми для наших країн причинами (прискорений перехід на ринкові відносини і виклика-

на ним криміналізація бізнесу), так і зовнішніми (глобалізація економіки, розвиток міжнародних економічних відносин та ін.). Однією з проблем, з якими доводиться стикатися дослідникам, є визначення сутності економічної безпеки.

Існують різні точки зору на зміст поняття "економічна безпека" та її сутність. Найбільш розповсюдженою є точка зору, що зміст поняття "економічна безпека" має різне наповнення, якщо його відносити до економічних суб'єктів різних рівнів: підприємства, держави або людини.

Так, сучасний економічний словник дає таке визначення: "Безпека економічна – 1) створювані державою умови, що гарантують недопущення нанесення господарству країни непоправних втрат від внутрішніх і зовнішніх економічних погроз; 2) залобігання витоку конфіденційної економічної інформації з фірми, порушенню комерційної таємниці, здійсненню економічної диверсії" [1, с.39]. У даному визначенні фактично об'єднані два різних за змістом терміни: економічна безпека держави й економічна безпека підприємства і, як бачимо, наповнення їх різне.

Якщо перша частина цього визначення, що відноситься до поняття "економічна безпека держави", більш-менш коректна стосовно обумовленого об'єкта, то з приводу економічної безпеки підприємства можуть бути висловлені значні заперечення.

Економічна безпека на рівні підприємства – це не тільки захист комерційної таємниці та протидія економічним диверсіям. А що, протидія розкраданням з боку персоналу не відноситься до сфери забезпечення економічної безпеки? Або виконання заходів, що забезпечують зниження витрат, чи розробка збалансованої маркетингової політики і багато чого іншого? Таким чином, ця частина визначення не повно відбиває зміст розглянутої категорії.

Г.А. Пастернак-Таранушенко дає таке визначення: "Економічна безпека – це стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для гідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців" [2, с.29]. Таке розуміння економічної безпеки відповідає загальнодержавному рівню, однак і на цьому рівні воно не сповна відбиває зміст розглянутої категорії. У цьому визначенні приймаються до уваги тільки соціальні фактори безпеки (створення умов для гідного життя її населення, забезпечення рівня життя населення) й зовсім не розглядається протидія економічним загрозам.

Огляд точок зору різних дослідників Росії на поняття "економічна безпека" на рівні держави та підприємства зробив І.Н. Петренко. Він виділяє декілька варіантів. На рівні держави найбільше розповсюдженим є погляд на економічну безпеку як на "стан економіки". Як приклад, приведено таке визначення І.Я. Богданова: "Економічна безпека – це стан економіки країни, який, по-перше, по об'ємним і структурним параметрам достатній для забезпечення існуючого статусу держави, його незалежного від зовнішнього тиску політичного та соціально-економічного розвитку та, по-друге, здатний підтримува-

ти рівень легальних доходів, що забезпечує абсолютній більшості населення добробуту, що відповідає стандартам цивілізованих країн" [3, с.107].

Є інша точка зору, послідовники якої визначають сутність економічної безпеки як сукупність "умов і факторів", що забезпечують рівень економічного розвитку. Є також точка зору, яка зводиться до визначення економічної безпеки держави через "стійкість економічної системи" [3, с.107-108].

На рівні підприємства поняття "економічна безпека" визначається як "стан захищеності від загроз", або "стан його відношень і ресурсів" [3, с.108-109]. Практично всі ці визначення не пояснюють суть поняття "економічна безпека". Як бачимо, мова в них іде про стан економіки або про економічну політику, яку розробляє держава у цілому чи окреме підприємство. Більш коректно було би визначати економічну безпеку через протидію загрозам, розглядаючи об'єкт, що досліджується, як економічну систему.

У середині минулого століття почала широко розвиватися теорія систем, в основі якої лежав системний підхід до досліджуваних процесів і явищ, а самі ці процеси і явища розглядалися як системи, що мають складну структуру та складаються з ряду підсистем і елементів.

Якщо підходити до визначення економічної безпеки системно, то найближче до цього підходу визначення, що надане групою авторів в [4, с.17]: "Економічна безпека – це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку". Позитивним у ньому є те, що воно єдине для всіх економічних структур. Однак і це визначення не ставить метою боротьбу з економічними загрозами.

З точки зору системного підходу немає різниці, яка система розглядається: держава в цілому, регіон, підприємство або окрема людина. Всіх їх можна розглядати як економічні системи, тобто системи відкритого типу, що мають прямий і зворотний зв'язок із зовнішнім середовищем, вхід і вихід. Такі системи піддаються впливам зовнішнього середовища і реагують на ці впливи. Однак необхідно мати на увазі, що економічна безпека – багатогранна категорія, тому не можна обмежувати її тільки "руйнуванням організаційної структури" та "перешкодам досягнення цілей". Є багато інших загроз, що виникають в діяльності економічних систем.

Тому можна дати таке визначення економічної безпеки: "Під економічною безпекою розуміється здатність системи протистояти загрозі виникнення втрат". У цьому визначенні важливі такі моменти. По-перше, розглядається економічна безпека будь-якого об'єкта, що сприймається як економічна система: держави, регіону, підприємства чи об'єднання підприємств, а також людини. По-друге, мова йде про економічні втрати, тобто не береться до уваги політична сфера (погроза конституційному ладу, порушення прав громадян і т.д.), екологічна, соціальна та інші сфери безпеки.

Однак багато сфер тісно пов'язані з економічною безпекою – у результаті воєнних дій чи техногенної катастрофи збиток наноситься як окремим фізичним і юридич-

ним особам, так і економіці держави в цілому. Отже, протидія військовій чи екологічній погрозі, це теж елемент економічної безпеки. Звідси випливає, що економічна безпека - це основа державної безпеки.

По-третє, у визначенні мова йде саме про загрозу, тобто про можливу небезпеку, яку потрібно оцінити та зуміти їй протистояти, протидіяти. Оцінка загроз і боротьба з ними – це специфічна діяльність, яка вимагає спеціальних знань із економіки, причому з різних галузей економіки та суміжних галузей знань: правових, технічних та інших, а також вивчення спеціальних дисциплін. Поки що жодна з десяти спеціальностей напрямку підготовки 0501 – “Економіка і підприємництво” [5, с.11-17] не має в нормативному переліку спеціальної дисципліни “Економічна безпека”, або якої-небудь аналогічної, і тому вони у повній мірі не відповідають вимогам до цього виду діяльності. Такі питання при підготовці економістів навіть не виникають, а необхідність підготовки фахівців з економічної безпеки вже виникла.

Протидія загрозам може полягати в створенні спеціальної служби (на рівні окремого підприємства) чи служб (як це робиться на рівні держави в цілому), які відслідковують визначені види погроз. Так, на рівні держави боротьбою з економічною злочинністю займаються податкова служба (податкова міліція), міліція (ДС БЕЗ і УБОЗ), СБУ. Всі ці служби повинні протидіяти спробам нанесення економічних втрат державі, однак це лише один із напрямків забезпечення економічної безпеки держави. Інші державні служби відслідковують інші види загроз.

Те ж саме завдання – протидіяти нанесенню втрат підприємству стоїть перед службою економічної безпеки підприємства (у тому випадку, якщо вона створена на підприємстві). Змінюються можливості цих служб (наприклад, державні служби можуть вести оперативно-розшукову діяльність, проводити силові операції), однак методи дослідження інформації на рівні держави та на рівні підприємства ті ж самі.

По-четверте, якщо мова йде не про визначення абстрактної економічної категорії, а про практичну діяльність, що здійснюється в конкретних умовах, то необхідно визначити функції, які виконують окремі фахівці та підрозділи.

Функції, які покладаються на фахівців і підрозділи економічної безпеки – це протидія загрозам, що виникають у діяльності економічних систем. З метою їх виконання, на практиці необхідно: 1) визначити та класифікувати загрози, що виникають у економічних систем різного рівня; 2) розробити стратегію й тактику протидії економічним загрозам, тобто економічній безпеці систем різного рівня. Звідси, потрібні спеціалісти з попередження економічних загроз (аналітики) та протидії загрозам (менеджери).

Кількість загроз може бути дуже великою, а значимість кожної з них не завжди суттєва, тому на практичному рівні при класифікації загроз, у першу чергу, необхідно проводити ранжирування загроз, виділення основних і додаткових, менш суттєвих загроз.

Приклад формування стратегії економічної безпеки на

рівні держави наведений у роботі російських авторів. На їх думку, у перелік заходів і механізмів економічної політики, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, повинні включатися такі:

1. Моніторинг факторів, що визначають загрози економічній безпеці.

2. Розробка критеріїв і параметрів (граничних значень) економічної безпеки.

3. Діяльність держави по забезпеченню економічної безпеки, яка ведеться за трьома напрямками:

- виявлення випадків відхилення параметрів розвитку держави, що прогноуються або фактичних, від граничних значень економічної безпеки та розробка комплексних заходів із подолання небезпеки;

- організація роботи з метою реалізації комплексу заходів із подолання або недопущення загроз економічній безпеці Російської Федерації;

- експертиза рішень, що приймаються по фінансовим та господарським питанням з точки зору економічної безпеки [6, с.25-27].

Приблизно ті ж самі дії необхідно виконувати і на рівні регіонів, і на рівні підприємств.

По-п'яте. Якщо мета, завдання та функції державних служб економічної безпеки та служб економічної безпеки підприємств аналогічні, між ними повинні установлюватися взаємовідносини співробітництва. Практично взаємозв'язок між державою та підприємством з метою об'єднання зусиль вже здійснюється у деяких країнах, наприклад, у США: “мікроекономічна розвідка ведеться державними службами в інтересах американських корпорацій та в їх боротьбі з іноземними корпораціями...” [6, с.116]. Як приклад спроб налагодити аналогічні взаємовідносини у нашій країні можна навести науково-практичну конференцію, що відбулася у 2001 р. у м. Києві [7].

Таким чином, якщо економічну безпеку як поняття визначити як “стан економіки”, сукупність “умов і факторів”, що забезпечують відповідні стандарти життя, тоді практичну діяльність з економічної безпеки повинні провадити спеціалісти, що формують економічну політику держави, або програму розвитку підприємства.

Якщо економічну безпеку як поняття визначити як “здатність системи протистояти загрозі виникнення втрат”, то логічним продовженням цього положення стане визнання необхідності підготовки фахівців з економічної безпеки, тобто спеціалістів аналітиків і менеджерів з економічної безпеки. Фахівці інших напрямків: правознавці, що спеціалізуються з оперативно-розшуковою діяльністю, економісти, що є спеціалістами з фінансів, бухгалтерського обліку, економіки підприємства та інші також можуть приймати участь у формуванні системи економічної безпеки, але рівень їх знань обмежений вузькою спеціалізацією, їх підготовка є недостатньою для постійно зростаючих вимог щодо забезпечення економічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Райзберг Б.А., Лозовской Л.Ш., Стародубцева Е.Б.

Современный экономический словарь. –М.: ИНФРА-М, 2002. –480 с.

2. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави: Статика процесу забезпечення. –К.: "Кондор", 2002. –302 с.

3. Петренко И.Н. Экономическая безопасность России: денежный фактор. –М.: «Маркет ДС», 2003. –240 с.

4. Бандурка О.М. та ін. Основи економічної безпеки: Підручник. –Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. –236 с.

5. Береза А.М. та ін. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра напрямку

0501 - "Економіка і підприємництво". –К.: МОН України, 2002.

6. Экономическая безопасность Российской Федерации: Учебник. –Ч.1 /Под общ. ред. С.В. Степашина. –М.: СПб.: Всеросс. гос. налоговая акад.; СПб. ун-т МВД России; Изд-во «Лань», 2001. –608 с.

7. Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Зб. матеріалів наук.-практ. конф., Київ, 16-17 трав. 2001 р. –К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. –480 с.

Надійшла до редакції 12.03.2004

ЛУКИН В.А. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ «ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ»

Анализируются общепринятое, и представлено авторское, с позиций системного подхода, определение понятия "экономическая безопасность"; определены функции подразделений экономической безопасности.

***

LUKIN V.A. SYSTEM APPROACH TO DEFINITION OF CONCEPT «ECONOMIC SAFETY»

Are analyzed standard, and definition of concept «economic safety» is submitted from positions of the system approach; functions of divisions of economic safety are determined.

V.V. НАЗАРЕНКО

Харківський державний економічний університет

УДК 346.548(477)

ВПЛИВ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Зазначені етапи становлення управління українською економікою; викреслені певні проблеми взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності та органів, що здійснюють загальне державне управління економікою України і контроль підприємницької діяльності, та шляхи їх подолання.

Для зростання в Україні економіки до рівня розвинених держав світу, цілями та задачами якої є вихід українського бізнесу на світовий ринок, розвиток найбільш пріоритетних сфер внутрішнього народного господарства шляхом залучення іноземних інвестицій, і як наслідок - підвищення рівня життєзабезпечення народу України, необхідна така внутрішня та зовнішня державна політика, яка б зміцнювала економічну безпеку, а саме була би спрямована як на розвиток бізнесу, так і на зміцнення соціальної захищеності населення. Саме рівні пропорції цих двох елементів державної політики дозволять забезпечити конструктивний та динамічний розвиток України як незалежної держави. Непропорційний розвиток одного з цих елементів буде сприяти створенню благодатних умов і так

розвинутої корупції, концентрації капіталу в руках вузького кола осіб, розквіту беззаконня та свавілля, та загрожувати економічній безпеці України. Однак, бізнес, який розвивається в окремій державі, повинен матеріально забезпечувати економічну та політичну безпеку держави державну програму захисту малозабезпечених і незахищених верств населення, яка підтримує його, але інтереси держави не повинні протиставлятися інтересам підприємства

Будь-яке становлення державності не може не супроводжуватися революційними та часом різко радикальними заходами. Ясна річ, що це не могло обминути Україну в період стаяовлення її незалежності, тим більше, що наша країна має важкі економічні та психологічні наслідки